

ОЦІНКА ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСАХ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Мета представленої доповіді полягає в дослідженні об'єктів інтелектуальної власності у виробничо-господарських процесах на підприємствах України, визначенні та обґрунтуванні методів оцінки нематеріальних активів при здійсненні господарських операцій. Здійсненні аналізу підприємств та організацій України, які займалися створенням і використанням передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, нематеріальні активи, оцінка нематеріальних активів, інтелектуальні технології.

Summary

The purpose of the present report is to investigate the intellectual property objects in the production and economic processes at Ukrainian enterprises, and to determine and substantiate the methods of valuation of intangible assets in the course of conducting business operations. The analysis of enterprises and organizations of Ukraine that were engaged in the creation and use of advanced technologies and objects of intellectual property rights has been analyzed.

Keywords: intellectual property, intangible assets, estimation of intangible assets, intellectual technologies.

Вступ

Процес оцінки вимагає зібрати набагато більше інформації і глибокого розуміння щодо економіки, промисловості і конкретного бізнесу, який безпосередньо впливає на вартість інтелектуальної власності. Отже, така інформація може бути отримана від зовнішніх та (або) внутрішніх джерел. В решті решт, ця інформація повинна бути перетворена у фінансові моделі для оцінки фундаментальної вартості конкретного виду інтелектуальної власності. Ці види засновані на таких Міжнародних стандартах оцінки: Стандарти професійної практики оцінки (USPAP); Міжнародний комітет зі стандартів оцінки (IVSC) (50 країн); Система загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку (GAAP); Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS); Стандарти фінансового обліку (FASB).

Результати дослідження

Аналітики використовують численні підходи для того, щоб досягти розумних вказівок певного значення для суб'єкта нематеріальних активів на певну дату, яку називають «дата оцінки». Оцінка об'єктів інтелектуальної власності проводиться по-різному залежно від мети призначення.

По-перше, оцінка об'єктів інтелектуальної власності необхідна при визначенні розміру винагороди авторам розробки і при визначенні економічного ефекту від використання певного об'єкта, виходячи з яких роблять платежі авторам.

По-друге, при постановці об'єкта інтелектуальної власності на баланс підприємства роблять його оцінку для включення до складу нематеріальних активів; об'єкти інтелектуальної власності можуть бути включені в статутний капітал підприємства.

По-третє, при укладенні ліцензійних договорів необхідно визначити ціну ліцензії, для чого роблять оцінку.

По-четверте, оцінка проводиться при здійсненні заставних операцій, страхуванні майна, поділі і злитті фірм, визначенні вартості бізнесу.

По-п'яте, у разі порушення виключних прав також необхідно зробити оцінку для визначення збитку від порушення.

Найбільш поширеними підходами для оцінки фундаментальної або справедливої вартості інтелектуальної власності є такими:

- витратний;
- порівняльний;
- оцінка на основі прибутковості.

Витратний підхід застосовується при оцінці вартості нематеріальних активів у тому разі, якщо неможливо знайти аналогів, а прогнозований прибуток не є стабільним. Як правило, такі об'єкти інтелектуальної власності, як інформаційні бази даних, що підпадають під визначення нематеріального активу, створюються протягом досить тривалого періоду, і витрати на їх формування найчастіше списуються за витратними статтями. Активи такого роду оцінюються, як правило, за методом вартості створення, тобто з погляду витратного підходу.

Порівняльний, або ринковий, підхід застосовується в тому разі, якщо існує досить розвинений ринок продажу нематеріальних активів, що оцінюються. Цей підхід ґрунтується на принципі ринку, що ефективно функціонує, на якому інвестори купують і продають активи аналогічного типу, приймаючи при цьому незалежні індивідуальні рішення. У своїй основі він є прецедентним, тому що вартість нематеріального активу визначається через порівняння з аналогічними угодами, що вже мали місце на ринку.

При оцінці патентів і ліцензій, торгової марки, майнових прав використовується, як правило, третій - метод прибутковості, який ґрунтується на розрахунку економічних вигід, пов'язаних з отриманням прибутку за рахунок використання нематеріальних активів. Цей метод вимагає досить точного знання про ринкові перспективи товару, в якому використовується оцінюваний об'єкт. Його вартість розраховується як чиста поточна (дисконтована) вартість доходів, яку нематеріальний актив може принести в майбутньому. Наприклад, досліджують, який розмір грошового потоку утвориться від використання патентів і товарних знаків на підприємстві.

Інтелектуальні активи, завдяки своїй нематеріальній формі, можуть брати участь паралельно у кількох виробничо-господарських процесах, при цьому на відміну від матеріальних активів, їх кількість не зменшується, а примножується, вони не мають фізичного зносу та здатні до самовідновлення. Великого значення набуває такий спосіб комерціалізації прав на об'єкти права інтелектуальної власності як вкладення до статутного капіталу інших підприємств. Мова йде про пайову участь у вигляді інтелектуальних активів (інвестицій нематеріального характеру), що дозволяє об'єднувати компанії [4]. Є випадки об'єднання конкуруючих компаній. Наприклад, підписана угода між IBM та Hewlett-Packard, яка дала змогу створити глобальну спілку для виробництва набору засобів для функціонування комп'ютерних мереж. Окрім них, туди входять ще й DEC та Intel [3].

Сучасний економічний стан нашої держави є таким, що по всіх напрямках відбувається зниження показників господарської діяльності. Не обійшла ця тенденція і напрямів розвитку нематеріальних активів господарських підприємств нашої країни. Розглянемо створення та використання провідних технологій та об'єктів права інтелектуальної власності на підприємствах України.

У 2014р. кількість підприємств та організацій України, які займалися створенням і використанням передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності (далі – ОПВ) становила 1757, що на 467 підприємств та організацій менше, ніж у попередньому 2013 році. Протягом звітного року передові технології створювали 106 підприємств, з яких 28,3 % зосереджено у м. Києві, 16,0 % – у Харківській, по 7,5 % – у Дніпропетровській та Івано-Франківській, 5,7 % – у Донецькій областях. Загальна кількість створених технологій становила 309 одиниць, з них 90,3 % – нові для України, 21 % створювалися за державним контрактом. У 2014 році на створені передові технології в цілому або на їх елементи було видано 769 охоронних документів.

У 2013 році передові технології створювали 176 підприємств, з яких більше третини зосереджено у м. Києві, 13,6 % – у Харківській, 8,0 % – Донецькій, 6,3 % – Дніпропетровській, 5,1 % – Львівській, 4,0 % – Луганській, 3,4 % – в Івано-Франківській і Миколаївській областях (таблиця 1).

Загальна кількість створених технологій у 2014 році становила 309 одиниць, що на 177 технологій менше, порівняно з попереднім роком, з них 90,3% – нові для України, 21% створювалися за державним контрактом. У 2013р. підприємствами та організаціями України було створено 486 передових технологій, з яких 13,6 % – принципово нові, 16,0 % – створені за державним контрактом. Майже третину технологій було створено підприємствами і організаціями м. Києва, 18,1 % – Харківської, 6,6 % – Дніпропетровської, 5,8 % – Донецької і 5,6 % – Житомирської областей; в розрізі видів економічної діяльності: понад третину передових технологій було створено науковими організаціями, 29,0 % – промисловими підприємствами, 27,8 % – установами освіти. Майже кожна п'ята технологія створювалася для застосування у сфері охорони здоров'я, 18,5 % – для виробництва, обробки та складання, 17,3 % – проектування та інжинірингу, 11,1 % – комунікацій та управління [1].

На створені передові технології в цілому або на їх елементи у 2013 році було видано 1012 охоронних документів: 189 – на винаходи, 715 – на корисні моделі і 108 – на промислові зразки.

Таблиця 1 - Кількість підприємств, які займалися створенням і використанням передових технологій та ОПВ, використанням раціоналізаторських пропозицій, за видами економічної діяльності, одиниць

Галузь використання інтелектуально-інноваційних технологій	Усього		Кількість підприємств, які створили передові технології		Кількість підприємств, які використовували передові технології		Кількість підприємств, у яких використані ОПВ		Кількість підприємств, у яких використані раціоналізаторські пропозиції	
	2014 р.	2013 р.	2014 р.	2013 р.	2014 р.	2013 р.	2014 р.	2013 р.	2014 р.	2013 р.
Усього	1757	2224	106	176	1636	2073	333	428	100	146
Промисловість	1197	1470	44	62	1127	1395	222	254	75	107
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	33	64	2	3	30	59	7	11	5	8
Переробна промисловість	1016	1247	41	57	954	1179	200	227	64	92
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	95	104	1	1	91	102	8	8	4	4
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	53	55	–	1	52	55	7	8	2	3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	5	10	–	–	5	10	–	–	–	–
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	218	18	1	–	203	18	24	–	14	–
Інформація та телекомунікації	83	242	9	3	71	228	7	28	–	19
Професійна, наукова та технічна діяльність	184	102	32	8	172	95	52	11	2	–
з неї:		274		69		238		91		4
Наукові дослідження та розробки	88		27		78		46		2	
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	2	159	–	64	1	128	–	85	–	4
Освіта	46	65	18	29	39	51	23	33	4	8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	21	37	1	4	18	33	4	10	4	7
Надання інших видів послуг	1	6	1	1	–	5	–	1	–	1

Складено автором за даними [1].

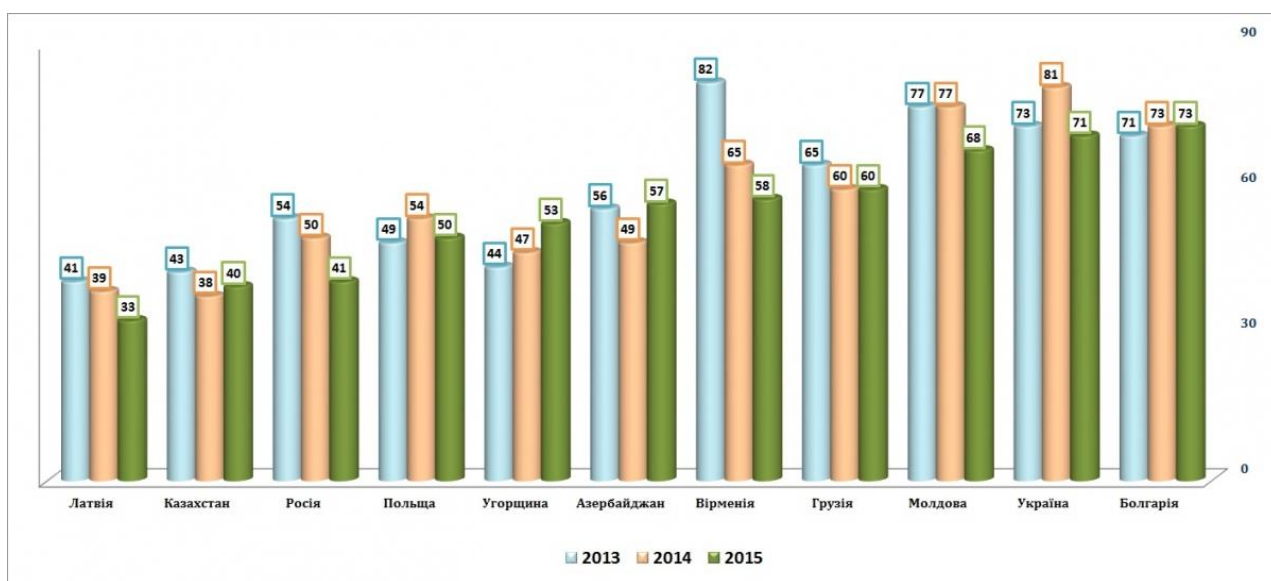
На створені передові технології в цілому або на їх елементи у 2013 році було видано 1012 охоронних документів: 189 – на винаходи, 715 – на корисні моделі і 108 – на промислові зразки. Найбільшу кількість охоронних документів на винаходи отримали підприємства м. Києва (34,9 % загальної кількості), Дніпропетровської (16,4 %) і Миколаївської (14,8 %) областей, на корисні моделі – м. Києва (33,7 %), Харківської (14,8 %) та Івано-Франківської (13,3 %) областей, на промислові зразки – Івано-Франківської (50,9 %) і Львівської (32,4 %) областей та м. Києва (9,3 %). Найбільше фактів використання підприємствами винаходів у 2013 році відбулося у Харківській (22,2 %) і Дніпропетровській (11,5 %) областях та у містах Київ і Севастополь (відповідно 17,0 % і 9,4 %), корисних моделей – у Харківській (42,7 %), Полтавській (6,1 %) і Вінницькій (5,9 %) областях та м. Києві (20,4 %), промислових зразків – у Тернопільській (26,1 %), Запорізькій (15,6 %), Харківській (10,7 %) та Вінницькій (7,4 %) областях.

Найбільше фактів використання підприємствами винаходів у 2014 році зафіксовано в Харківській (25,9 %) і Донецькій (16,5 %) областях та в м. Києві (15,6 %), корисних моделей – у Харківській (46,1 %), Донецькій (13,2 %) і Вінницькій (11,7 %) областях, промислових зразків – у Тернопільській (26,3 %), Львівській (9,9 %), Харківській (9,5 %) областях та в м. Києві (15,8 %) [1].

Дослідження статистичних даних стосовно використання підприємствами України передових технологій дає нам можливість зробити висновки, що українські підприємства не надто й переймаються тим, щоб забезпечити своє виробництво оновленим обладнанням, програмним забезпеченням, застосуванням автоматизованого вантажо-розвантажувального обладнання та ін. Відповідно вітчизняні підприємства порівняно з закордонними не приділяють достатньої уваги розвитку інформаційних технологій в стратегії розвитку нематеріальних активів.

У відношенні до інших країн світу, Україна відповідно до "Глобального звіту про розвиток інформаційних технологій – 2015" (The Global Information Technology Report), який, починаючи з 2002 року, щорічно видається Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum), Україна посіла 71 позицію серед 143 країн світу у рейтингу за рівнем розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Причиною досить низьких позицій України у світовому рейтингу 2015 року є, передусім, відставання за складовими, що характеризують політичне і регуляторне середовище – 122 позиція та низький рівень використання ІКТ урядом – 124 позиція. Фактором, що стримує розвиток ІКТ у нашій країні є прогалини судової системи, про що свідчить 139 позиція за оцінкою незалежності судів, та 131 – за легкістю оскарження дій уряду приватним бізнесом. Крім того, 136 місце України у світовому рейтингу вказує на відсутність в уряді чіткого плану впровадження і використання ІКТ для підвищення рівня конкурентоспроможності країни (рисунок 1) [2].

Рисунок 2. 6 – Динаміка розвитку ІКТ в Україні та інших країнах світу

Джерело: Економічний дискусійний клуб [2].

Висновки

Проведені нами дослідження свідчать про те, що наша країна є активним учасником світового ринку інтелектуально-інноваційних технологій (ратифіковано майже всі угоди в галузі інтелектуальної власності, зокрема в межах СОТ; гармонізовано українські закони з міжнародним законодавством і т. п.). Україна володіє значним інтелектуально-інноваційним потенціалом, який, на нашу думку, використовується вкрай слабо. Застосування оцінки об'єктів інтелектуальної власності дає можливість підприємству визначити:

- реальну цінність і ринкову вартість об'єкта, наприклад, з метою продажу (повної передачі права) торговельної марки або патенту;
- ціну продажу ліцензії на об'єкт інтелектуальної власності;
- вартість внеску в статутний фонд підприємства, у тому випадку, збільшення статутного фонду шляхом внесення в нього вартості торговельної марки й/ або патенту (дана процедура можлива й при створенні нового підприємства);
- суми виплат авторських винагород або роялті
- при рішенні майнових суперечок;
- залучення інвесторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна служба статистики. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Економічний дискусійний клуб. Режим доступу: <http://edclub.com.ua/>
3. Спільнота програмістів. Режим доступу: <https://dou.ua/>
4. Асоціація «Інноваційний розвиток України». Режим доступу: <http://uaid.com.ua/>

Новицька Ольга Василівна — аспірантка, інститут магістратури, аспірантури та докторантури, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: olhanovitska@gmail.com

Науковий керівник: **Мороз Олена Омелянівна** — д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри підприємництва і фінансової діяльності, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

Vasylivna Novitska Olga - postgraduate student, Institute of Magistracy, postgraduate and doctoral studies, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: olhanovitska@gmail.com

Supervisor: **Moroz Olena O.** — Dr. Sc. (Econ.), Professor, Head of the Department of Entrepreneurship and Financial Activity, Vinnitsia National Technical University, Vinnitsia